

FAKSIMIL

DÅDOK – Ansökan om medel till DÅDOK, ett samverkansprojekt mellan museer, arkiv och bibliotek. Ansökan till Riksbankens Jubileumsfond, inlämnad 25 aug. 1994 från Vasamuseet, Stockholms Stadsarkiv, KTH m.fl. institutioner.

DÅDOKs ledningsgrupp:

Britt Hedberg, stadsarkivarie, Stockholms stadsarkiv
Lars-Åke Kvarning, överintendent, Statens sjöhistoriska museer
Christine Östling, l:e intendent, Vasamuseet
Birgit Antonsson, riksbibliotekarie, Kungliga biblioteket

Projektstyrningsgrupp:

Donald Broady, docent, inst f numerisk analys och datalogi, KTH
Stefan Fogelvik, l:e arkivarie, Stockholms stadsarkiv
Magnus Olofsson, intendent, Vasamuseet

Ansökan om medel till *DÅDOK* - ett samverkansprojekt mellan museer, arkiv och bibliotek

Bakgrund

Projektet *DÅDOK* initierades 1992 av Vasamuseet i avsikt att förena samhällets minnesinstitutioner (museer, bibliotek och arkiv) i ett arbete kring särskilda tidsepoker, i första hand det tidiga 1600-talet.

I samband med att det nya Vasamuseet öppnades 1990 formulerades en målsättning för museets framtida verksamhet gällande såväl forskning som tillhandahållande av kunskap i form av föremål, dokument och bilder.

Målsättningen omfattar att samla och tillgängliggöra kunskap om regalskeppet Vasas tid - Gustav II Adolfs regeringsperiod. Gustav II Adolfs-epoken som sådan är en i Sveriges historia utomordentligt viktig brytningstid, vid övergången till en modern stat. Det styrelseskick och den byråkrati som förbereddes och skapades under 1600-talets första årtionden kom att bli en exportvara - "en svensk modell" som påverkade Europas historia och som ännu påverkar styrelseskick och byråkrati i vårt eget land.

Verksamheten avsågs redan från början vara tvärinstitutionell och tvärvetenskaplig. Den primära avsikten var och är att göra Vasamuseets unika föremål tillgängliga för en större publik.

Men regalskeppet Vasa med all sina tekniska, konsthistoriska, idéhistoriska mm. forskningspotential kan bara förstås utifrån kunskap om sin tid, kontexten. Omvänt kan regalskeppet bidra med kunskaper för förståelse av Gustav II Adolfsperioden inom en lång rad forskningsinriktningar. Vi besöt därför att samla också andra museers föremål från tiden och tillika arkivs och biblioteks dokument, kartor mm. i en kontextuell databas som gavs namnet *DÅDOK* (dåtidokumentation) - i analogi med *SAMDOK* (samtidsdokumentation).

Kärnan i *DÅDOK* utgörs av Vasamuseet som initierat projektet och Stockholms stadsarkiv som förvarar Stockholms stads tänkeböcker. Tänkeböckerna utgör ett rikt och direkt källmaterial och omfattar information om så gott som alla sidor av samhällslivet.

Under det inledande skedet har tänkeböckernas originaltext fotograferats och överförs i digital form. Avsikten är att komplettera detta med annat material från tidsepoken som förvaras hos övriga intressenter.

inlämnad till Riksbankens Jubileumsfond
den 25 aug 1994

Dessutom ingår i den större *DÅDOK*-gruppen; Armémuseum, Nordiska museet, Stockholms stadsmuseum, Livrustkammaren, Historiska museet, Riksarkivet, Krigsarkivet, Kommittén för stockholmsforskning, Svenska språknämnden, RAÄ, KTH, KB samt Stockholms skolor. Ytterligare intressenter kan tänkas tillkomma.

Stockholms stadsmuseum har stora samlingar arkeologiskt utgrävningsmaterial som skall till föras databanken och likaså kart- och bildmaterial, byggnadshistorisk expertis mm.

Viktiga föremålsgrupper finns hos Livrustkammaren, Skokloster, Nordiska museet, Historiska museets kyrkliga barocksamling, Armémuseum, Sjöhistoriska museet, Musikmuseet och Vasamuseet självt.

Nationalmuseum har främst porträtt, teckningar och gravyrer.

Krigsarkivet, Riksarkivet och Stockholms stadsarkiv har kartmaterial och dokument.

Kungliga biblioteket har brevsamlingar och, handskrifter och tryckta skrifter.

Två akademikerpraktikanter håller för närvarande på med att systematiskt gå igenom dessa museers samlingar och samla material för *DÅDOK*s räkning.

För arkivens del har Krigsarkivet och Riksarkivet i samarbete med Stadsarkivet låtit forskare sammanställa en *vetenskaplig kravspecifikation*.

Vasamuseets undervisningsenhet har i samarbete med Skolverket och Stockholms skolor utarbetat en *pedagogisk kravspecifikation*.

Syfte och inriktning

Syftet med *DÅDOK* är att genom samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer utveckla metoder för att digitalisera historiskt källmaterial - föremål, bilder, kartor, ritningar och texter. Därmed gör man det tidiga 1600-talet tillgängligt för vetenskaplig forskning inom olika discipliner. Det kan även användas för undervisning och en bred kulturverksamhet som uppsöker nya grupper i samhället. Det är av största intresse för berörda institutioner att det utvecklas kompetens inom landet för att lagra och tillgängliggöra historiska dokument och artefakter. Kompetensutveckling utgör en strukturellt bärande del av *DÅDOK*-projektet.

[1994-08-25, sid. 2]

Projektets syfte är också att hitta vägar för distribution av det samlade källmaterialet. Det är viktigt att materialet kan ges en vid geografisk spridning. CD-rom tekniken ger möjlighet att distribuera materialet till hela landet eftersom detta lagringssätt idag används av museer, arkiv, skolor och forskningsinstitutioner.

En *DÅDOK*-databas, så som vi tänkt den, kan i princip byggas runt vilken tidsepok som helst och vi vill gärna se Vasamuseets initiativ som en uppmaning till andra att skapa likadana databaser gällande andra tidsepoker i syfte att sprida kunskap och göra annars svåråtkomliga kunskapskällor till vår historia lättillgängliga.

Det är emellertid en stor uppgift att ta fram och utveckla verktyg för sådan verksamhet. Den nya teknik som växt fram och som ständigt förfinas och förbättras har visat sig mycket lämplig för att förverkliga vår målsättning.

Arbete som hittills utförts

1992 fick projektet ett första bidrag på 200 000 kronor från Statens Kulturråd vilket gjorde det möjligt att skaffa en grundutrustning för registrering av föremål med bild och text. På dessa pengar, jämte insatser från berörda institutioner, startades också ett pilotprojekt med Stockholms stads tänkeböcker (domböcker) för 1620-talet i centrum.

Under 1993 togs de första stegen i insamlandet av källmaterial. Den tryckta tänkeboken från 1626 har scannats in och originalsidorna har fotograferats med Photo-CD-teknik. Samtidigt pågår, inom de olika institutioner som ingår i projektet, sökande efter relevanta källor som kan komplettera tänkeböckerna för att belysa epoken kring Vasas förlisning. Det rör sig om bilder, kartor, föremål, litteratur och annat arkivmaterial. Dessutom pågår databasuppbyggnader och multimedieförsök. Vid KTH har prov gjorts med SGML-kodning av Tänkeboken 1626.

[1994-08-25, sid. 3]

Vetenskaplig kravspecifikation.

För att på ett effektivt sätt kunna stödja den vetenskapliga forskningen bör *DÅDOK*-basen uppfylla vissa minimikrav, vilka vi diskuterar närmare nedan.

Det pågår idag flera utvecklingsprojekt vad gäller olika databaser inom arkivområdet, främst det s k NAD-projektet (Nationella arkivdatabasen) samt Arkivregister Stockholm län. Dessa är dock register som leder forskaren in på arkivbildare (t ex myndigheters, föreningars och enskilda personers arkiv). De säger mindre om arkivens innehåll. Det är här *DÅDOK* har en funktion att fylla, eftersom forskaren här leds direkt in i källmaterialet oavsett var det förvaras och oavsett vilket medium det är på (papper, mikrofilm, kartor, tryckta böcker eller museiföremål). Denna funktion gör att *DÅDOK* är viktigt ur metodutvecklingssynpunkt, eftersom angreppssättet kan appliceras på vilket ämnesområde eller vilken epok som helst, även om det här är 1620-talets Stockholm som är huvudmotivet.

Viktig är *DÅDOK*s tvärvetenskapliga funktion. I den kan viktig information hämtas av forskare i såväl historia som språkvetenskap, konst- och arkitekturhistoria, teknikhistoria, rättshistoria, kyrkohistoria, etnologi, arkeologi och kulturgeografi.

Databasens uppgifter som såväl skriftligt källmaterial som föremål på arkiv, bibliotek och museer bör kunna ge unika möjligheter till överblick över källäget för forskare som vill studera t ex:

- Stockholms fysiska och topografiska omvandling

Stadsbilden förvandlades på 1620-40-talen på det mest genomgripande sättet före Norrmalmsregleringen på 1960-talet. Ett geografiskt sökbegrepp (t ex "Barnhusgatan") bör ge hänvisningar till såväl de första kopparstickarna över Barnhuset omkring år 1650, via äldre kartor och räkenskaper från Barnhuset och till tidiga fotografier över området från 1850 och 60-talen.

- Stockholms befolkningsutveckling

Stadens befolkning nära nog femdubblades till 50-60 000 invånare mellan 1610- och 60-talen.

[1994-08-25, sid. 4]

- Normmalms roll för statsmakterna

Här låg såväl Skeppsgården där Vasa byggdes som andra militära verkstäder och här inkvarterades trupper på väg till fronterna i Baltikum och Tyskland. Det gjorde att Normmalm helt var en stadsdel i kronans tjänst som en viktig länk i stormaktspolitiken. Stadsdelen var också en självständig stad åren 1602-35.

- Krigens och krigsekonomin betydelse för staden

De många inkvarteringarna och extraskatterna lade extra börda på stadens befolkning, samtidigt som näringslivet bör ha fått en skjuts uppåt av stora beställningar från kronan, likaväl som upphandling av enskilda officerare, soldater och sjömän som passerade Stockholm på väg till eller ifrån fronten.

- Det statsfinansiella systemet

Bl a utarrenderingen av Skeppsgården till enskilda brukare visar hur statsmakten försökte finansiera och administrera förvaltning och politik under stormaktstiden.

- Stockholm i omvärlden

Under 1600-talet passerar många utlänningar - civila och militärer - Stockholm, samtidigt som stadens handel med utlandet expanderar kraftigt. Under 1620- och 30-talen sker också en omläggning från de gamla handelsmetropolerna i tyska Hansan, främst Lübeck och Danzig, till Europas nya ekonomiska kraftfält kring Amsterdam.

- Individstudier

Det för Sverige i många stycken unika källmaterialet gör det möjligt att studera enskilda individers levnadsöden oavsett var på den sociala rangskalan de befinner sig. På det sättet kan man konkretisera större förlopp genom att exemplifiera via enskilda personers upplevelser och öden.

- Vardagslivets detaljer

Det rikhaltiga arkivmaterialet kan, tillsammans med de många i museerna förvarade bruksföremålen, ge ett gott underlag för konkreta studier av 1600-talsmänniskans vardag.

I alla de ovan anförda exemplen kan Stockholms stads tänkebok, med sitt myller av uppgifter om händelser och personer, ge en god ingång till djupare forskning på olika fält. Med utgångspunkt från tänkeboken kan forskaren, via *DÅDOK*, fortsätta in i andra arkivhandlingar, kartor, tryckta böcker eller museiföremål, som vidare kan belysa den aktuella frågeställningen.

[1994-08-25, sid. 5]

Teknisk specifikation

Det är väsentligt att elektroniska versioner av historiskt källmaterial anpassas till internationellt accepterade standarder för utformning, lagring och utbyte av digitala dokument.

Sedan drygt fem år har humanister och dataloger i många länder samverkat i ett internationellt projekt, TEI (Text Encoding Initiative), i syfte att utveckla riktlinjer för utformning av elektroniska versioner av bl a historiskt och litterärt källmaterial. Projektet TEI har samordnats från universiteten i Oxford och Chicago. I maj 1994 publicerade TEI en omfattande "regelbok" för hur källmaterialet ska representeras i elektronisk form, lagras i arkiv och göras tillgängligt för forskare och allmänhet.

Därmed existerar nu för första gången en internationell överenskommelse om hur sådant elektroniskt material ska utformas, utbytas och spridas till allmänheten. Hittills har de elektroniska arkiven bestått antingen av material i synnerligen fattig form eller också material instängt i något speciellt system eller tillämpningsprogram. Materialet har t ex varit bundet till en bestämd databashanterare eller något speciellt söksystem, eller till ett visst operativsystem, datorer av ett särskilt fabrikat etc. Så länge man blott vill leta efter enstaka sakuppgifter eller presentera färdiga bildspel på skärmen, utgör denna slags isolationism kanske inget större hinder. Men så snart en forskare eller lärare försöker använda materialet krävs åtskillig möda för att lösgöra materialet ur det system i vilket det skapats, och risken är stor att materialet korrumpas i samband med dessa översättningsprocedurer.

TEIs riktlinjer bygger på en annan filosofi, nämligen att dokumenten utformas , lagras och distribueras i ett slags "esperantoformat", dvs ett flyttbart format som inte är knutet till vissa datorer, operativsystem eller tillämpningsprogram. Denna flyttbarhet är möjlig tack vare att TEIs riktlinjer ansluter till de internationella standarder som finns på området, nämligen SGML (Standard Generalized Markup Language, ISO 8879, antagen 1986) samt den internationella standarden HyTime för multimedia, hypertext och tidsberoende information (ISO 10744, antagen 1992).

Hittills har SGML och HyTime framförallt varit en angelägenhet för förlagsindustri, storföretag och militära organisationer där man haft behov av att kunna sprida sin dokumentation i internationellt accepterat flyttbart och standardiserat format.

[1994-08-25, sid.6]

De fördelar som detta internationella standardiseringsarbete erbjuder bör också utnyttjas av arkiv, bibliotek och museer.

Till det föreslagna projektet skall knytas en forskargrupp vid institutionen för numerisk analys och datalogi vid KTH. Denna grupp, som redan tidigare medverkat i *DÅDOK*-projektet, har specialiserat sig på system som bygger på SGML jämte dotterstandarder. Forskargruppen anlitas f n av redaktionen för Nationalupplagan av August Strindbergs samlade verk, för att utveckla en metodik för framställningen av elektroniska versioner av Strindbergsupplagan, en tillämpning som har relevans för *DÅDOK*. Forskargruppen samarbetar också med projektet *Det medeltida Sverige* vid Riksantikvarieämbetet i avsikt att utveckla metoder för SGML-märkning och publicering av medeltidens jordaböcker.

Det vidare arbetet med kodningen är en av de poster, för vilka vi söker pengar från RJ.

Pedagogisk tillämpning och populärvetenskaplig spridning

En viktig del av *DÅDOK* är en pedagogisk tillämpning och populärvetenskaplig spridning. Det kan rikta sig till en intresserad allmänhet som besöker våra museer och arkiv, men kanske framförallt skolans lärare och elever. I första hand då gymnasieskolan.

I denna "pedagogiska databas" blir det möjligt att studera, jämföra och söka i dokument från den aktuella epoken både i form av inscannade original och som renskrifter. Till detta kopplas också annat komparativt material såsom samtida och nutida bilder - allt ifrån kopparstick från det tidiga 1600-talet till föremålsbilder från museernas bildarkiv. Kartor, både äldre och moderna, är en annan viktig ingrediens för att sätta texterna i ett sammanhang. Man kommer att, i datorn, kunna röra sig fritt mellan texter (original och renskrifter), bilder och kartor.

Skillanden mellan denna databas och den för forskare och specialister är att det här blir något mera "tillrättalagt" dvs användaren får i programmet hjälp att röra sig i de stora textmängderna, så att även den som inte är bekant med materialet eller det ålderdomliga språket kan tillgodogöra sig informationen. En hel del möda kommer också att läggas ner på att göra programmet lättanvänt och snyggt.

[1994-08-25, sid. 7]

Förhoppningen är att göra ett pedagogiskt, tekniskt och estetiskt bra program som uppfyller alla vetenskapliga krav. Programmet kommer att produceras på CD-rom, ett medium som rymmer mycket information, som är lätt att distribuera och som redan idag kan användas på alla sveriges gymnasieskolor och många andra ställen.

I dagsläget föreligger programmet som en relativt rå prototyp. Texterna begränsar sig än så länge till några årgångar av Stockholms stads tänkeböcker samt ett antal dokument rörande regalskeppet Vasa.

DÅDOK i ett informationsintensivt samhälle

Inblandade institutioner strävar efter att förverkliga de intentioner statsmakterna uttryckt i regeringens proposition 1992/3:100 Bilaga 12, s.13 ff. från Kulturdepartementet om vidgat deltagande i kulturlivet.

Regeringens IT-kommission vill stimulera användningen av informationsteknologi. Den breda användningen av denna teknologi ska skapa förutsättningar för investeringar i datasystem och nätverk. Härvid anser kommissionen i sin rapport (SOU 1994:118) att ett av problemen är att "tillgången till användarprogram och informationsutbud, inte minst på svenska, är begränsad."

Kommissionen påpekar att "utvecklingen av elektroniskt tillgängliga läromedel skall främjas" och betonar vikten av "spridning av befintlig kunskap och nya forskningsresultat för en bred användning av IT...".

DÅDOK-projektets intressenter ser detta som en ytterligare beskrivning av projektets användbarhet. Avnämarnas behov skall styra utvecklingen av en mjukvara som kan förverkliga statsmakternas intentioner genom att göra innehållet i stora offentliga samlingar av källmaterial tillgängliga på ett för användargrupperna intressant sätt.

DÅDOK skiljer sig från tidigare kända projekt inom området genom dels SGML-kodningen och dels de samverkansformer mellan olika institutioner som projektet innebär. I övrigt ger det möjligheter att stimulera till forskning inom olika vetenskaper, samt att vidga deltagandet i kulturlivet och att utveckla undervisningen i skolorna. Projektet arbetar konkret med stockholmsmaterial men innebär även metodutveckling och materialhantering som kan appliceras generellt.

[1994-08-25, sid. 8]

Personal och organisation

Ledningsgrupp:

Britt Hedberg, stadsarkivarie, Stockholms stadsarkiv

Lars-Åke Kvarning, överintendent, Statens sjöhistoriska museer

Christine Östling, 1:e intendent, Vasamuseet

Birgit Antonsson, riksbibliotekarie, Kungliga biblioteket

Projektstyrningsgrupp:

Donald Broady, docent, inst f numerisk analys och datalogi, KTH

Stefan Fogelvik, 1:e arkivarie, Stockholms stadsarkiv

Magnus Olofsson, intendent, Vasamuseet

Programmerare (se nedan)

Denna ansökan avser den kommande treårsperioden.

Arbetet i projektet sker samtidigt på flera nivåer. Materialinsamling, fotografering, digitalisering och dataprogrammering måste med nödvändighet följas åt.

I grova drag kommer arbetet att bedrivas enligt följande linjer:

År 1

- * Ta fram riktlinjer för hur olika källmaterial ska samlas in och registreras
- * Redan påbörjad insamling av källmaterial fortsätter
- * Skapa en modell för integration av de olika källmaterialgrupperna
- * Utifrån denna modell och utifrån avnämarnas behov ta fram kravspecifikationer för vilka programmoduler som behövs
- * Påbörja indexering, kodning och redigering
- * Med programmerares hjälp skapa en prototyp för programmet/programmen

År 2

- * Fortsatt materialinsamling
- * Fortsatt indexering/kodning/redigering
- * Programmering och testkörningar

[1994-08-25, sid. 9]

År 3

- * Fortsatt materialinsamling
- * Fortsatt indexering/kodning/redigering
- * Testning, utvärdering och omprogrammering
- * Förbereda CD-rom produktion och distribution

Arbetet med materialinsamling utförs i första hand av befintlig personal vid berörda institutioner samt, som nämnts ovan, av två för ändamålet anställda akademiker-praktikanter (anställda till 95 02 15).

För vidare hantering av det insamlade materialet krävs två materialredigerare dvs personer som dataredigerar och kodar insamlat material (SGML-märkning av text, indexering av scannade bilder och kartor etc), korrekturläser och rättar. Materialredigerarnas arbete pågår under hela projektperioden.

Likaså krävs en specialprogrammerare under olika faser av projektet. Vi bedömer att under projektperioden behövs sådan programmerare i 3+6+3 månader dvs sammanlagt 12 månader under en treårsperiod.

Det är i högsta grad viktigt att utvecklingen av databasen sker i ständig dialog med de framtida användarna (forskarsamhället, skolan etc) och de institutioner som tillhandahåller källmaterial (arkiv, museer och bibliotek). Forum för denna dialog har utvecklats.

Det är också viktigt att kunna följa utvecklingen av applikationer inom området för att slippa behöva "uppfinna hjulet på nytt".

[1994-08-25, sid. 10]

Kostnadsberäkning

Tre manmånader per person i programstyrningsgruppen 3 x 4 x 25 000:- + LKP	415 500:-
Två materialredigerare under tre år 2 x 36 x 15 000:- + LKP	1 495 800:-
Programmerare under sammanlagt 12 månader 12 x 22 500:-	373 950:-
Pengar för att delta i konferenser, göra studiebesök etc 150 000:-	150 000:-
SUMMA:	2 435 250:-

[1994-08-25, sid. 11]